

УДК 37.013:376

Світлана Литовченко,

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу освіти дітей з порушеннями слуху

E-mail: svetalitovchenko@ukr.net

ORCID ID orcid.org/0000-0003-0001-4667

Researcher ID [GLS-3925-2022](https://publons.com/author/1523456/ResearcherID/GLS-3925-2022)

Svitlana Lytovchenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Research Fellow, Head of the Department of Education for Children with Hearing Impairments

Оксана Таранченко,

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, головний науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями слуху

E-mail: ukreditor@ukr.net

ORCID ID orcid.org/0000-0002-5908-3475

Researcher ID [P-69021-2016](https://publons.com/author/1523456/ResearcherID/P-69021-2016)

Oksana Taranchenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Research Fellow, Chief Researcher of the Department of Education of Children with Hearing Impairments

Валентина Жук,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями слуху

E-mail: valechka_zhuk@ukr.net

ORCID ID orcid.org/0000-0001-8183-5250

Researcher ID [Q-1331-2016](https://publons.com/author/1523456/ResearcherID/Q-1331-2016)

Valentina Zhuk,

Candidate of Pedagogical Sciences (doctor of philosophy), Senior Researcher of the Department of Education of Children with Hearing Impairments

Віра Литвинова,

старший науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями слуху

E-mail: surdovera@gmail.com

ORCID ID orcid.org/0000-0001-6014-184X

[Researcher ID P-6431-2016](#)

-

Vira Litvynova,

Senior Researcher of the Department of Education of Children with Hearing Impairments

Володимир Шевченко,

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями слуху

E-mail: shevchenko_volodumur@ukr.net

ORCID ID orcid.org/0000-0003-0119-3206

[Researcher ID P-8760-2016](#)

Volodymyr Shevchenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Research Fellow, Senior Researcher of the Department of Education of Children with Hearing Impairments

Ольга Вовченко,

доктор психологічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями слуху

E-mail: olgawow4enko@gmail.com

ORCID ID orcid.org/0000-0002-4399-0118

[Researcher ID P-9297-2016](#)

Olga Vovchenko,

Doctor of Psychological sciences, Senior Researcher, Senior Researcher of the Department of Education of Children with Hearing Impairments

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України,

Київ, Україна,

вул. М. Берлінського 9, Київ, 04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv,
Ukraine 9 M. Berlinskogo str., Kyiv, 04060, Ukraine

**ПРОГРАМА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ, ЯКІ
НАВЧАЮТЬ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ, В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ (МОДУЛІ 1-3)**

**THE PROGRAM OF IMPROVING THE QUALIFICATIONS OF
TEACHERS WHO TEACH CHILDREN WITH HEARING
IMPAIRMENTS IN THE CONDITIONS OF THE MARITAL STATE AND
RECOVERY OF UKRAINE (MODULES 1-3)**

Анотація. Згідно з чинним законодавством педагогічні і науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати свою кваліфікацію; метою підвищення кваліфікації є професійний розвиток слухачів відповідно до державної політики у галузі освіти та забезпечення якості освіти. Відділ освіти дітей з порушеннями слуху – науковий підрозділ Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, який проводить фундаментальні та прикладні дослідження з питань розвитку та навчання дітей з порушеннями слуху, у співпраці з партнерами визначає стратегії удосконалення освіти дітей з порушеннями слуху в контексті євроінтеграційних та національних освітніх реформ, надає освітні послуги з підвищення кваліфікації керівних, педагогічних та науково-педагогічних працівників закладів освіти (Ліцензія МОН України АД № 034572). Актуальність проблеми зумовлює *мету статті*: представити «Програму підвищення кваліфікації педагогів, які навчають дітей з порушеннями слуху, в умовах воєнного стану та відновлення України» (модулі 1-3), підготовлену за результатами дослідження «Науково-методичне забезпечення навчання

дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху». Основними *методами* визначено: теоретичний аналіз літературних джерел та результатів сучасних досліджень, представлених у наукових виданнях, зокрема включених до наукометричних баз даних Index Copernicus, Google Scholar, Scopus, Web of Science та ін.; аналіз нормативно-правових документів, сайтів закладів освіти та установ; узагальнення досвіду проведення курсів підвищення кваліфікації педагогів в Інституті спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. На виконання окреслених *завдань*: презентовано «Програму підвищення кваліфікації педагогів, які навчають дітей з порушеннями слуху, в умовах воєнного стану та відновлення України», зокрема мету, напрям, обсяг (тривалість), що встановлюється в годинах та кредитах ЄКТС, форми підвищення кваліфікації, перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться, та зміст перших трьох модулів. За результатами апробації програму рекомендовано до впровадження в системі підвищення кваліфікації психолого-педагогічних кадрів (спеціальних закладів освіти, закладів з інклюзивним навчанням, інклюзивно-ресурсних центрів), а також системі вищої освіти для формування професійної компетентності майбутніх фахівців психолого-педагогічного профілю.

Ключові слова: спеціальна педагогіка, освіта дітей з порушеннями слуху, діти з особливими освітніми потребами, діти з порушеннями слуху, підвищення кваліфікації педагогів.

Abstract. According to the current legislation, pedagogical and scientific-pedagogical workers are obliged to constantly improve their qualifications; the purpose of professional development is the professional development of students in accordance with the state policy in the field of education and ensuring the quality of education. The Department of Education of Children with Hearing Impairments is a scientific unit of the Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine, which conducts

fundamental and applied research on the development and education of children with hearing impairments, and in cooperation with partners determines strategies for improving the education of children with hearing impairments in the context of European integration and national educational reforms, provides educational services for improving the qualifications of managerial, pedagogical and scientific-pedagogical employees of educational institutions (License of the Ministry of Education and Culture of Ukraine AD No. 034572). The topicality of the problem determines the purpose of the article: to publicize the modern "Program for improving the qualifications of teachers who teach children with hearing impairments in the conditions of martial law and the recovery of Ukraine" (modules 1-3), prepared based on the results of the study "Scientific and methodological support for the education of early and preschool children age with hearing impairment". The main research methods are defined as: theoretical analysis of literary sources and results of modern research presented in scientific publications, in particular included in the scientometric databases Index Copernicus, Google Scholar, Scopus, Web of Science, etc.; analysis of regulatory documents, websites of educational institutions and institutions; summarizing the experience of teacher training courses at the Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine. In order to fulfill the outlined tasks: the "Program of professional development of teachers who teach children with hearing impairments in the conditions of martial law and restoration of Ukraine" was presented, in particular the purpose, direction, scope (duration), which is established in hours and ECTS credits, forms of professional development, the list of competencies to be improved and the content of the first three modules. According to the results of the approval and review, the program is recommended for implementation in the system of professional development of psychological and pedagogical personnel (special educational institutions, institutions with inclusive education, inclusive resource centers), as well as in the higher education system for the formation of

professional competence of future specialists in the psychological and pedagogical profile.

Key words: special pedagogy, education of children with hearing impairments, children with special educational needs, children with hearing impairments, professional development of teachers.

Актуальність дослідження. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників, які навчають дітей з особливими освітніми потребами, – важливий напрям роботи Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України (<https://ispukr.org.ua>).

Послуги Інституту унікальні, вузько профільні, затребувані; враховують актуальні підходи, інноваційні навчальні та корекційні технології, практичні авторські методики, що забезпечується професійним складом викладачів, серед яких доктори і кандидати наук, провідні фахівці галузі.

Сьогодні педагоги мають можливість обирати надавачів таких послуг і це зумовлює підвищені вимоги до їхньої якості (Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, 2019). В Інституті спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України розроблено сучасні *освітньо-професійні програми*, які містять навчальні модулі, присвячені особливостям роботи з дітьми з різними особливими освітніми потребами (труднощами).

Науковці Відділу освіти дітей з порушеннями слуху (викладачі курсів) підготували актуальну *«Програму підвищення кваліфікації педагогів, які навчають дітей з порушеннями слуху, в умовах воєнного стану та відновлення України»*, що містить теоретичні та нормативні основи освіти дітей з порушеннями слуху, практичні рекомендації, які враховують сучасні новації, проблеми, зумовлені війною, а також перспективи розвитку освіти дітей з порушеннями слуху у період післявоєнного відновлення нашої країни.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави констатувати висвітлення різних аспектів підвищення кваліфікації педагогів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, у працях вітчизняних і зарубіжних вчених (Засенко & Прохоренко, 2019; Жук, Литвинова, Таранченко, Федоренко & Шевченко, 2014; Литовченко, 2020; Таранченко & Федоренко, 2020; Литовченко, Жук & Литвинова, 2019; Колупаєва & Таранченко, 2019; Литовченко, Таранченко, Жук, Шевченко, Литвинова & Федоренко, 2021; Deppele, Loreman & Smith, 2015).

Актуальними у контексті підготовки програми є концептуальні та нормативні основи розвитку освіти в Україні (Концепція «Нова українська школа», 2016; Закон України «Про освіту», 2017; Закон України «Про дошкільну освіту», 2001; Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020), сучасні нормативні документи стосовно підвищення кваліфікації та професійного розвитку педагогічних працівників (Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, 2019; Положення про центр професійного розвитку педагогічних працівників, 2020; Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», 2020).

Відповідно до чинних документів педагоги, які працюють з дітьми з порушеннями слуху, мають забезпечувати здобуття освіти відповідного рівня, надавати психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги та здійснювати системне кваліфіковане супроводження дітей із урахуванням індивідуальних особливих освітніх потреб. Отже, у них мають бути на достатньому рівні сформовані *компетентності*, які зумовлюють успішну професійну діяльність: професійно-педагогічну, емоційно-етичну, загальнокультурну, психолого-фасилітативну, рефлексивну, компетентність педагогічного партнерства, здатність до навчання впродовж життя тощо.

Програма складаються з тематичних авторських модулів, зміст яких узгоджено з вимогам професійних компетентностей педагогічних працівників закладів дошкільної та загальної середньої освіти; навчальні модулі / теми програми можна гнучко застосовувати із врахуванням запитів слухачів (тематичний план підвищення кваліфікації (графік освітнього процесу) надсилається учасникам); матеріал постійно оновлюється, враховуються останні зміни у нормативній базі.

Мета статті: презентація *«Програми підвищення кваліфікації педагогів, які навчають дітей з порушеннями слуху, в умовах воєнного стану та відновлення України»* (модулі 1-3), підготовленої за результатами дослідження «Науково-методичне забезпечення навчання дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху» (2021-2023), що виконувалося відділом освіти дітей з порушеннями слуху Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Основними **методами** визначено: методи теоретичного аналізу літературних джерел та результатів сучасних досліджень, представлених у наукових виданнях, зокрема включених до наукометричних баз даних Index Copernicus, Google Scholar, Scopus, Web of Science та ін.; аналізу нормативно-правових документів, сайтів закладів освіти та установ з організації професійного розвитку педагогічних працівників; узагальнення досвіду проведення курсів підвищення кваліфікації педагогів в Інституті спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Результати дослідження.

Вступ.

«Програми підвищення кваліфікації педагогів, які навчають дітей з порушеннями слуху, в умовах воєнного стану та відновлення України» містить 5 модулів: «Соціальне залучення: технологія соціокультурного перетворення» (О. Таранченко), «Актуальні підходи до навчання та супроводу дітей з порушеннями слуху в умовах модернізації освіти» (С. Литовченко), «Технології корекційно-розвивальної роботи з дітьми з

кохлеарними імплантами» (В. Жук), «Методики розвитку пізнавальної діяльності на уроках математики як засіб корекційно-розвивального впливу на мислення дітей з порушеннями слуху» (В. Литвинова), «Діти з порушеннями слуху: пізнавальні можливості, мовленнєвий розвиток, соціалізація та специфіка навчання» (В. Шевченко) та курс з психологічної підтримки учасників освітнього процесу: дітей, педагогів, батьків (О. Вовченко).

Мета програми полягає у вдосконаленні професійних компетентностей педагогічних працівників, які навчають дітей з порушеннями слуху, в контексті соціокультурних та освітніх новацій, зокрема щодо реалізації євроінтеграційних процесів, активного використання технологій дистанційного навчання, урахування викликів воєнного часу.

Напрямок: розвиток професійних компетентностей педагогічних працівників, які навчають дітей з порушеннями слуху.

Обсяг: модулі програми розраховані на 30 годин (1 кредит ЄКТС).

Форми підвищення кваліфікації: очна (денна, вечірня), дистанційна, змішана (враховуються побажання слухачів); за потреби заняття відбуваються у супроводі перекладача жестової мови (за підтримки УТОГ).

Позитивним є наявність варіантів організації освітнього процесу: із врахуванням сучасних умов (можливості учасників долучитися до навчання) частина лекцій підготовлена у записі, а заняття, що відбуваються онлайн у синхронному режимі, обов'язково записуються. Таким чином усі слухачі мають можливість переглянути їх у зручний час, за потреби повернутися ще раз.

Цільова аудиторія: керівники закладів дошкільної та загальної середньої освіти, педагоги, психологи, асистенти вчителів / вихователів, фахівці ІРЦ.

Форми реалізації: інтерактивні лекції, практичні заняття (навчальні семінари, практикуми, вебінари, тренінги, майстер-класи, дискусійні панелі), самостійне опрацювання літературних джерел та відеоматеріалів.

У межах програми також передбачені обговорення у фаховому середовищі та презентації практичного досвіду учасників. Наприклад, слухачам пропонуються тематичне обговорення структуроване за двома блоками: 1) представити актуальні аспекти освіти дітей з порушеннями слуху в умовах сучасних викликів, досягнення у практичній діяльності педагогів та 2) окреслити питання, які потребують розв'язання, удосконалення, визначити, які зміни наразі є необхідними.

Важливо: під час війни науковці Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України підтримують колег у вирішенні важливих освітніх завдань, працюють над удосконаленням науково-методичного супроводу освітнього процесу в умовах війни, здійснюють методичну та консультативну підтримку педагогічних працівників, батьків.

В межах модулів розглядаються особливості підтримки та навчання дітей з порушеннями слуху в умовах воєнного часу (педагоги мають бути готові проводити уроки та корекційно-розвивальні заняття в різних умовах – традиційно у класі, в укритті, дистанційно у синхронному чи асинхронному режимі і це часто непередбачувано; важливо підготувати не лише зміст уроку / заняття, а й форми роботи, які можна швидко застосувати при зміні ситуації, формату навчання; актуальні напрями – формування соціальних компетентностей учнів (вміння взаємодіяти, працювати у групі, висловлювати свої думки у різних соціальних ситуаціях, пристосовуватися до нових соціальних умов); підтримка батьків, підготовка матеріалів для батьків (особливо важливо під час дистанційного навчання, за умови частих «тривог», що переривають навчання, відтак закріплення навчального матеріалу продовжується вдома); психологічна підтримка, організація початку навчального дня після тривалої тривоги, коли діти перебували в укритті, як знизити рівень стресу дітей; робота з дітьми, які з родинами стали внутрішніми переселенцями, зазнали психологічної травми, були свідками трагічних подій тощо.

Відтак, зважаючи на потреби воєнного часу, важливим є включення тем щодо психологічної допомоги (підтримка дитини в умовах емоційної напруги, травматизація дитини та посттравматичний синдром у дітей з порушеннями слуху та ін.), питань інформаційно-психологічної підтримки батьків (фахово-батьківська взаємодія у корекційно-розвивальній роботі з дітьми з порушеннями слуху, психологічні технології роботи зі стресом, панічними атаками у воєнний та післявоєнний час та ін.), звернення до ресурсів міжнародних спільнот, ознайомлення із сучасними рекомендаціями на платформах міжнародних організацій (ЮНІСЕФ та ін.).

Водночас, маємо враховувати, що після закінчення війни, освіта буде мати нові виклики, не менш складні ніж під час воєнного часу, які потрібно буде вирішувати.

Зміст програми.

Модуль I. «Соціальне залучення: технологія соціокультурного перетворення» (О. Таранченко)

Модуль розрахований на 30 навчальних годин (1 кредит ЄКТС).

Мета: підвищення рівня професійної компетентності педагогічних кадрів щодо особливостей соціального залучення дітей з особливими освітніми потребами.

Досягнення мети конкретизується у таких *завданнях*:

– ознайомити педагогів із специфікою технологічного комплексу соціального перетворення і зокрема з освітньою технологією соціального залучення дітей з порушеннями слуху;

– поінформувати педагогів про сучасну концепцію соціальної дієздатності та її ключові компоненти;

– сформувати у педагогів уміння реалізовувати в освітньому середовищі педагогічне оцінювання компонентів соціальної дієздатності дітей з порушеннями слуху;

– навчити педагогів здійснювати системний корекційно-розвивальний вплив на дітей з порушеннями слуху з метою формування та розвитку

компонентів соціальної дієздатності та комплексні заходи щодо їхнього соціального інтегрування на рівні групи/класу/освітнього закладу → малої громади → ширшого соціуму → суспільства загалом.

Очікувані результати:

знання теоретичних основ нової освітньої парадигми, зокрема у площині морально-ціннісних норм як підґрунтя для створення якісного та ефективного освітнього середовища (в тому числі збалансованість емпатійних начал і збереження автономності кожного учасника освітнього процесу); знання спектру технологічного інструментарію всіх учасників освітнього процесу (оскільки йдеться не лише про процес навчання, розвитку, виховання, а насамперед увага зосереджується на організаційному аспекті академічного та соціального залучення дітей з порушеннями слуху).

вміння та навички у командній взаємодії з фахівцями (психологами, спеціалістами ІРЦ) здійснювати системні спостереження та педагогічне оцінювання в природному середовищі компонентів соціальної дієздатності дітей з порушеннями слуху; планувати, організовувати та реалізовувати формування, а також пролонгований розвиток базових кластерів соціальної дієздатності вихованців; моніторити належний супровід дітей з порушеннями слуху на різних етапах соціального залучення під час перебування учнів в загальноосвітньому закладі.

Передбачено формування *базових компетентностей*, які дають змогу на системних засадах здійснювати формування та розвиток соціальної дієздатності дітей з порушеннями слуху; у складі команди супроводу реалізовувати комплексні заходи для соціального залучення/інтегрування вихованців на рівні груп/класів/освітніх закладів → малої громади → ширшого соціуму → суспільства загалом, з урахуванням специфіки розвитку таких дітей.

Тема 1. Освітні та педагогічні технології. Взаємообумовлені та взаємопроникні напрями технологізації для дієвої реалізації нової парадигми освіти дітей з ООП. Комплексні технологічні кластери: технології

соціокультурного перетворення (на рівні груп/класів/освітніх закладів → малої громади → ширшого соціуму → суспільства загалом); технології менеджменту системи освіти / управлінські технології; технології колаборації / співробітництва; технології супроводу / сервісної підтримки; технології асистування / «тьюторської» підтримки; технології викладання. Соціальний аспект впливу технологічного комплексу в трансформації освітнього середовища сучасних закладів загальної середньої освіти.

Тема 2. Соціальне залучення. Соціонавчальне інтегрування: взаємозалежність академічної та соціальної складових. Соціальне інтегрування як ключовий концепт сучасної парадигми освіти дітей з ООП. Соціалізація та соціальна дієздатність. Основні положення концепції соціальної дієздатності. Ключові компоненти соціальної дієздатності: соціальні навички; комунікація та прийняття ролі; соціальне пізнання; соціальні контексти; соціальні цілі; когнітивно-афективні якості. Сутність інтерактивних елементів соціальної дієздатності як глобальний конструкт у багатомірному процесі соціального інтегрування.

Тема 3. Педагогічне оцінювання як важливий принцип (єдності діагностики та корекції); основний фаховий інструментарій; а також неперервний процес в освітньому середовищі. Розгляд оцінювання у різних площинах: стосовно його мети, методів, конкретних цілей, процедури проведення, отриманих результатів, надійності/валідності, його зв'язку з подальшою навчальною чи соціально-інтеграційною роботою з учнями тощо. Алгоритм планування педагогічного оцінювання. Процедури педагогічного оцінювання окремих компонентів соціальної дієздатності (соціальні навички; комунікація та прийняття ролі; соціальне пізнання; соціальні контексти; соціальні цілі; когнітивно-афективні якості). Природне спостереження, опитування, шкали ранжування, опитувальники/анкети /інтерв'ю/самозвіти, контрольні таблиці.

Тема 4. Соціальна дієздатність: формування та розвиток. Етапи планування розвитку компонентів соціальної дієздатності. Розвиток

соціальних навичок: дефіцити та труднощі застосування. Моделювання та коучинг. Когнітивно-поведінкові тренінги. Покращення Я-концепції та самоповаги. Емоційний розвиток. Контролювання гніву. Розвиток комунікації та прийняття ролі (ефективне слухання, ефективне мовчання, ефективне формулювання запитань). Заходи для зміни соціального контексту. Розвиток когнітивних навичок для вирішення соціальних проблем і досягнення цілей. Алгоритм вирішення проблем. Заходи для активізації соціального інтегрування.

Тема 5. Співпраця в межах команди супроводу на етапах оцінювання, розвитку компонентів соціальної дієздатності та моніторингу соціального залучення дітей з порушеннями слуху. Залучення фахового інструментарію ІРЦ та шкільних психологів. Батьки як головний ресурс дітей і спільні стратегії соціального інтегрування. Впровадження програм соціального розвитку дітей і «батьківської освіти» в загальноосвітніх закладах та малій громаді. Сучасний функціонал загальноосвітнього закладу – осередок малої громади; соціоінтелектуальний та культурологічний хаб для усієї спільноти; життєво-дієва модель соціальної взаємодії для дітей з порушеннями слуху.

Модуль II. «Актуальні підходи до навчання та супроводу дітей з порушеннями слуху в умовах модернізації освіти» (С. Литовченко)

Модуль розрахований на 30 навчальних годин (1 кредит ЄКТС).

Актуальність. В основі курсу сучасні міжнародні підходи до освіти дітей з ООП, зокрема з порушеннями слуху, як то: раннє виявлення проблеми у розвитку та рання комплексна допомога (впровадження системи раннього втручання); зміна підходів до визначення необхідних для дитини послуг, зокрема, відмова від опори на категорії порушень, натомість насамперед врахування індивідуальних особливостей розвитку, потреб кожної дитини; гнучкість змісту та індивідуалізація процесу навчання і реабілітації; варіативність форм організації освіти та методичних підходів до навчання; орієнтація фахівців на надання допомоги сім'ї, широке залучення батьків до роботи з дітьми та підвищення відповідальності батьків за реабілітацію та

навчання своїх дітей; організація міждисциплінарного командного підходу та надання інтегрованих послуг та ін.

Наразі в українській освіті впроваджено нові підходи до визначення особливих освітніх потреб дитини та забезпечення необхідного обсягу (рівня) підтримки в закладі освіти: введено поняття «освітні труднощі» та розроблено підходи до визначення категорій (типології) освітніх труднощів у дітей з особливими освітніми потребами, які можуть мати різний ступінь прояву (від легкого до найтяжчого) та зумовлюють необхідність відповідного рівня підтримки. Інновації у галузі спеціальної педагогіки і психології зумовили реорганізацію системи консультативно-діагностичної допомоги, відтак інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ) стали першою ланкою у визначенні індивідуальної траєкторії здобуття освіти дитиною з особливими освітніми потребами.

Зазначені інновації та об'єктивні зміни в освіті, виклики воєнного часу зумовлюють оновлення змісту підвищення кваліфікації педагогів, які навчають дітей з порушеннями слуху.

Мета: підвищення рівня компетентності педагогів, обізнаності у сучасних підходах до організації навчання та комплексного супроводу дітей з порушеннями слуху, починаючи з раннього віку.

Основними завданнями є:

– ознайомити із сучасними концепціями і теоріями, які покладено в основу організації освіти дітей з особливими освітніми потребами (порушеннями слуху);

– сформуванню розуміння соціальної моделі сприйняття інвалідності, за якої потреби не виступають у якості гальмуючих повноцінне функціонування дитини у соціумі, а стимулюють розвиток доступного освітнього середовища;

– представити інноваційні психолого-педагогічних підходи та технології в освіті дітей з особливими освітніми потребами (порушеннями слуху).

У результаті підвищення кваліфікації слухачі мають:

знати: сучасні теоретичні підходи в освіті дітей з особливими освітніми потребами; сучасні технології навчання та супроводу осіб з порушеннями слуху; як застосовувати інноваційні форми, прийоми роботи у практичній діяльності, пропонувати рекомендації щодо забезпечення якості освітніх послуг та управлінських рішень;

вміти: орієнтуватися в сучасних теоретичних дослідженнях (національних, зарубіжних) у галузі освіти осіб із особливими освітніми потребами; упроваджувати сучасні технології в практичну діяльність; моделювати процеси навчання та психолого-педагогічної підтримки (супроводу) осіб з порушеннями слуху.

Тема 1. Сучасні вимоги до організації освітнього процесу для дітей з порушеннями слуху (відповідність нормативно-правовому забезпеченню, інноваційним психолого-педагогічним підходам, перспективи розвитку спеціальної освіти). Основні принципи організації освітнього середовища: толерантність, повага до відмінностей, врахування індивідуальних можливостей та потреб дитини, гнучкість та варіативність послуг, командна взаємодія, адаптивність та превентивність (попередження вторинних, третинних та ін. особливостей розвитку). Досвід та перспективи організації освітнього процесу для дітей з порушеннями слуху. Дистанційне навчання учнів з порушеннями слуху: рекомендації шкільним командам супроводу. Сучасне науково-методичне забезпечення освіти дітей з порушеннями слуху. Особливості організації освітнього процесу у спеціальних закладах освіти, інклюзивних групах / класах в умовах війни.

Тема 2. Нові підходи до визначення категорій (типології) освітніх труднощів та критерії щодо рівнів підтримки дитини у закладі освіти. Соціальна модель ставлення до особливих освітніх потреб. Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків (МКФ-ДП) як основа у визначенні особливих освітніх потреб дитини. «Фактори навколишнього середовища» і чому це важливо на

прикладі дітей з порушеннями слуху. Сучасні підходи до оцінки особливих освітніх потреб (освітніх труднощів) та рівнів підтримки для дітей з порушеннями слуху.

Тема 3. Раннє втручання як один з актуальних підходів в освіті дітей з порушеннями слуху. Теоретичні аспекти, принципи організації раннього втручання (раннє втручання розглядається як комплексна послуга для родин дітей від народження до 3 років включно, які мають особливі потреби або ризик їх виникнення; забезпечується мультидисциплінарною командою фахівців та поєднує медичну, психологічну, соціальну, педагогічну складові; є сімейноорієнтованою та спрямована на розвиток дитини в природному середовищі; передбачає раннє виявлення, діагностику, психолого-педагогічний та корекційно-розвивальний супровід, підтримку батьків / законних представників). Аналіз національних та зарубіжних нормативно-правових документів (Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку, Концепція створення та розвитку системи надання послуги раннього втручання в Україні та ін.). Успішний досвід реалізації раннього втручання. Перспективи розвитку послуги раннього втручання в Україні. Специфіка раннього втручання для дітей з порушенням слуху, варіативність моделей надання послуги.

Тема 4. Інклюзивно-ресурсні центри у системі супроводу дітей з порушеннями слуху. Організація діяльності ІРЦ як інноваційних освітньо-консультативних установ, що здійснюють комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, надають психолого-педагогічні, корекційно-розвиткові послуг та забезпечують системний кваліфікований супровід. Ключові аспекти узагальнення результатів оцінювання та підготовки висновку Інклюзивно-ресурсного центру. Висновок ІРЦ про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини та індивідуальна програма розвитку – точки дотику.

Важливою наскрізною ідеєю є мобільність та відкритість до змін системи освіти, реагування на сучасні соціальні виклики і запити дітей,

батьків, педагогів, утвердження провідною метою освіти розвиток людини та становлення особистості, її світогляду, цінностей.

Модуль III. «Технології корекційно-розвивальної роботи з дітьми з кохлеарними імплантатами» (В. Жук)

Модуль розрахований на 30 навчальних годин (1 кредит ЄКТС).

Розроблено на основі матеріалів аналізу медичної, технічної, психологічної, педагогічної літератури, присвяченої різним аспектам корекційно-розвивальної допомоги дітям з кохлеарними імплантатами, а також даних, отриманих у ході експериментального дослідження та практичного досвіду.

Цільова аудиторія: педагоги, які надають освітні послуги дітям з кохлеарними імплантатами (вчителі, в тому числі викладачі корекційно-розвивальних курсів, вихователі, фахівці ІРЦ, асистенти вчителів).

Мета: підвищення рівня професійної компетентності педагогів щодо особливостей слухового сприймання та мовленнєвого розвитку дітей з кохлеарними імплантатами та їх врахування в освітньому процесі з метою попередження труднощів, врахування та задоволення потреб, оптимізації функціонування, мінімізації обмежень та бар'єрів, гармонізації розвитку дітей.

Досягнення мети конкретизується у таких завданнях:

– ознайомити педагогів із специфікою слухомовленнєвого розвитку дітей з кохлеарними імплантатами,

– поінформувати педагогів про сучасні підходи та принципи корекційно-розвивальної роботи з дітьми з кохлеарними імплантатами (комплексності, сімейноцентрованості, міждисциплінарної взаємодії та ін.),

– сформувати у педагогів уміння визначати актуальний рівень слухомовленнєвого розвитку дітей з кохлеарними імплантатами,

– навчити педагогів здійснювати системний корекційно-розвивальний вплив на дітей з кохлеарними імплантатами з метою оптимізації їх слухомовленнєвого розвитку.

Під час розроблення програми враховано *принципи наукової обґрунтованості* (дотримання досягалося використанням широкої джерельної бази медичного, психолого-педагогічного спрямування, науково обґрунтованих положень щодо організаційно-педагогічних умов, змісту корекційно-розвивальної роботи та особливостей його реалізації, достовірних відомостей щодо формування слухомовленнєвих навичок дітей з кохлеарними імплантами, зокрема, отриманих під час констатувального експерименту); *системності* (передбачав послідовне ознайомлення слухачів з кохлеарною імплантацією як методом корекції слуху та системою заходів, спрямованою на оптимізацію слухомовленнєвого розвитку; загальними підходами, зарубіжним досвідом організації корекційно-розвивального впливу на слухомовленнєвий розвиток дітей з кохлеарними імплантами; особливостями, змістом та етапністю формування слухомовленнєвих навичок; опанування слухачами методами та прийомами ефективної роботи із слухомовленнєвого розвитку дітей з кохлеарними імплантами у закладі освіти та у родині); *зв'язку теорії та практики* (реалізація здійснювалася завдяки включенню у навчальний процес як лекційних, так і практичних занять з демонстрацією та аналізом практичного досвіду викладача та учасників навчальних курсів); *суб'єктності* (реалізовувався завдяки пролонгованій тісній взаємодії викладача і слухачів курсів, під час якої слухачі не лише застосовували здобуті знання, а й поповнювали їх у практичній роботі та ділилися з колегами).

Передбачено формування *базових компетентностей*, які дозволяють на високому професійному рівні здійснювати фахове супроводження дітей з кохлеарними імплантами та їх родин з врахуванням специфіки слухомовленнєвого розвитку дітей з кохлеарними імплантами.

Загальнопедагогічна компетентність – здатність здійснювати порівняння, співставлення, аналіз педагогічних явищ, спостереження, кількісне та якісне оцінювання проявів слухомовленнєвої поведінки дитини для виявлення актуального рівня та моніторингу динаміки

слухомовленнєвого розвитку, прогнозувати ефективність обраних педагогічних стратегій та використовувати для планування роботи, добирати ефективні методи, прийоми та засоби педагогічного впливу.

Інформаційно-технологічна компетентність – знання сучасних медико-технічних та педагогічних технологій корекційно-розвивального впливу, технічних та функціональних характеристик систем кохлеарної імплантації, правил експлуатації у різних навчальних та життєвих ситуаціях, уміння знаходити необхідну інформацію у відкритих інформаційних джерелах, здатність використовувати інформаційно-комунікаційні технології під час підготовки та проведення занять, консультування батьків, участі у роботі міждисциплінарної команди супроводу дітей з кохлеарними імплантами.

Особистісно-регулятивна – прийняття цінності соціально-культурного розмаїття, здатність до емпатії, емоційної підтримки, розуміння особистісних потреб дитини (в тому числі зумовлених функціональними, слуховими та мовленнєвими, та соціоадаптаційними труднощами) і батьків та знання способів їх задоволення, здатність поважати і враховувати родинні цінності, особистісні цінності дитини.

Соціально-комунікативна компетентність – володіння навичками командної взаємодії, знання і дотримання правил мовленнєвого спілкування з дітьми-носіями кохлеарних імплантів.

Очікувані результати:

знання теоретичних основ слухомовленнєвого розвитку дітей з порушеннями слуху, основ кохлеарної імплантації як системи заходів оптимізації сенсорного, мовленнєвого, пізнавального та соціально-комунікативного розвитку дітей з глибоким порушенням слуху та глухотою, функціональних характеристик системи кохлеарної імплантації, особливостей слухового сприймання та мовленнєвого розвитку дітей з кохлеарними імплантами, ефективних методів та прийомів корекційно-розвивальної роботи з ними;

вміння та навички командної взаємодії з фахівцями, які здійснюють супровід на засадах міждисциплінарності та батьками дітей з кохлеарними імплантами на партнерських засадах, діагностування та моніторингу стану слухомовленневого розвитку дітей з кохлеарними імплантами, правил експлуатації системи кохлеарної імплантації;

цінності і ставлення – визнання цінності особистості, права батьків на вибір освітнього шляху дитини, способів комунікації, мови спілкування з нею, повага до сімейних традицій, прийняття та врахування індивідуальних особливостей дитини.

Форми реалізації: інтерактивні лекції, практичні заняття (навчальні семінари, вебінари, тренінги, майстер-класи, дискусійні панелі), самостійне опрацювання літературних джерел та відеоматеріалів.

Тема 1. Сутність програм раннього втручання для дітей з кохлеарними імплантами. Виявлення порушень слуху у дітей: скринінг слуху новонароджених, моніторинг слуху. Методи обстеження слухової функції. Слухопротезування. Супровід дітей з порушеннями слуху раннього віку та їхніх родин: принципи, напрями корекційно-розвивального впливу (медико-технічний, соціально-психолого-педагогічний), зміст слухомовленневого розвитку, спілкування, акустичне і мовленнєве середовище. Форми реалізації програм раннього втручання для дітей з кохлеарними імплантами.

Тема 2. Кохлеарне слухопротезування. Система кохлеарної імплантації. Розвиток технології кохлеарної імплантації, показання, діагностичне обстеження, оперативне втручання, післяопераційний етап, спосіб слухопротезування, підключення та налаштування мовленнєвого процесора; конструкція, різновиди, принципи роботи, основні технічні характеристики, правила експлуатації систем кохлеарної імплантації.

Тема 3. Основні методичні підходи та принципи корекційно-розвивальної роботи з дітьми з кохлеарними імплантами. Міждисциплінарність, родиноцентризм, партнерство фахівців і батьків, компетентнісний, середовищний, командний, онтогенетичний підходи,

особистісна орієнтованість у корекційно-розвивальній роботі з дітьми з кохлеарними імплантами. Варіативність методів (слухові, словесні, жестові методи) у роботі з дітьми з кохлеарними імплантами.

Тема 4. Особливості слухомовленнєвого розвитку дітей з кохлеарними імплантами. Слухове сприймання носіїв кохлеарних імплантів: соціальна оцінка слуху, ступінь порушення слуху, пороги сприймання акустичних сигналів (тонів) на діагностичних частотах; особливості інтерпретації акустичних сигналів, розуміння усного мовлення; сприймання і розуміння мовлення в ускладнених акустичних умовах. Чинники впливу на слухомовленнєвий розвиток дітей з кохлеарними імплантами.

Тема 5. Зміст корекційно-розвивальної роботи з дітьми з кохлеарними імплантами. Діагностика та моніторинг слухомовленнєвого розвитку дітей з кохлеарними імплантами. Етапи слухомовленнєвого розвитку дітей з кохлеарними імплантами: характеристика, основні досягнення дитини, напрями корекційно-розвивального впливу. Гнучкість та варіативність у корекційно-розвивальній роботі з дітьми з кохлеарними імплантами.

Тема 6. Особливості реалізації корекційно-розвивальної складової в освіті дітей з кохлеарними імплантами. Алгоритм корекційно-розвивальної допомоги. Особливості корекційно-розвивальної роботи на доопераційному етапі. Корекційно-розвивальна робота до підключення мовленнєвого процесора. Робота сурдопедагога під час активації мовленнєвого процесора. Специфіка корекційно-розвивальної роботи з дітьми з кохлеарними імплантами на різних етапах слухомовленнєвого розвитку: особливості мовленнєвого спілкування; врахування особливих освітніх потреб дітей з кохлеарними імплантами у навчальному процесі; методи роботи, педагогічні прийоми, засоби, дидактичні матеріали.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами апробації та рецензування програму рекомендовано до впровадження в системі підвищення кваліфікації психолого-педагогічних кадрів (спеціальних закладів освіти, закладів з інклюзивним навчанням, інклюзивно-ресурсних

центрів), а також системі вищої освіти для формування професійної компетентності майбутніх фахівців психолого-педагогічного профілю.

Навіть, якщо поки в групі/ класі немає дітей з особливими освітніми потребами (порушеннями слуху), доцільно пройти профільні курси, почати створювати інклюзивний освітній простір, дружній до усіх дітей, формувати позитивне сприйняття інклюзії, підготувати відповіді для батьків на запитання, що можуть виникати на початку організації інклюзії в групі / класі; продумати зміни підходів, методів, матеріалів таким чином, щоб вони відповідали принципам універсального дизайну в освіті, що сприятиме досягненню успіхів для всіх учнів.

Література

1. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.02.2023).

2. Засенко, В., & Прохоренко, Л. (2019). Освіта «особливих» дітей: стратегія розвитку. *Рідна школа*, 3, 48-52.

3. Жук, В., Литвинова, В., Таранченко, О., Федоренко, О., & Шевченко, В. (2014). Концепція розвитку дошкільної освіти дітей із порушеннями слуху. Проект. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 2, 38-43.

4. Литовченко, С. (2020). Діти з порушеннями слуху раннього та дошкільного віку : навчання та супровід : монографія. К. : ФОП Симоненко О.І. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/731670>

5. Таранченко, О., & Федоренко, О. (2020). Новий формат освітнього середовища: діти з порушеннями слуху у початковій школі: навчально-методичний посібник. Київ. 223 с. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/730669/>

6. Литовченко, С., Жук, В., & Литвинова, В. (2019). Новий формат освітнього середовища: діти з порушеннями слуху у дошкільці: навч.-метод. посіб. Київ: ФОП Симоненко О.І., 279 с. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/729747/>

7. Колупаєва, А., & Таранченко, О. (2019). Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навчально-методичний посібник. Харків : Видавництво «Ранок». Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/719075/>.

8. Литовченко, С., Таранченко, О., Жук, В., Шевченко, В., Литвинова, В., & Федоренко, О. (2021). Сучасний курикулум в освіті дітей з порушеннями слуху : методичні рекомендації. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 321 с. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731776>

9. Deppeler, J., Loreman, T., & Smith, R. (2015). Teaching and learning for all. In J. Deppeler, T. Loreman, R. Smith, and L. Florian. (Eds.), Inclusive pedagogy across the curriculum. International perspectives on inclusive education. London: Emerald Group Publishing. Find this resource, Vol. 7, 1-10.

10. Нова українська школа. Концепція, 2016 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 15.02.2023).

11. Про освіту. Закон України від 2017 р. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, №38-39, ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 02.07.2023).

12. Про дошкільну освіту. Закон України від 2001 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, №49, ст.259. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення: 02.07.2023).

13. Про повну загальну середню освіту. Закон України від 2020 р. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, №31, ст.226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 02.07.2023).

14. Положення про центр професійного розвитку педагогічних працівників. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2020 р.

№ 672. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#Text>
(дата звернення: 15.02.2023).

15. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 р. № 2736. URL: <https://cprppkyiv.kyivcity.gov.ua/profstandarts/> (дата звернення: 02.07.2023).

References

1. Poriadok pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv [The procedure for improving the qualifications of pedagogical and research-pedagogical workers]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 serpnia 2019 r. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

2. Zasenka, V., & Prokhorenko, L. (2019). Osvita «osoblyvykh» ditei: stratehiia rozvytku [Education of "special" children: development strategy]. *Ridna shkola*, 3, 48-52. [in Ukrainian].

3. Zhuk, V., Lytvynova, V., Taranchenko, O., Fedorenko, O., & Shevchenko, V. (2014). Kontseptsiiia rozvytku doshkilnoi osvity ditei iz porushenniamy slukhu [Concept of development of preschool education of children with hearing impairment]. *Proekt. Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*, 2, 38-43. [in Ukrainian].

4. Lytovchenko, S. (2020). Dity z porushenniamy slukhu rannoho ta doshkilnoho viku : navchannia ta suprovid : monohrafiia [Children with hearing impairments of early and preschool age: education and support: monograph]. K. : FOP Symonenko O.I. <https://lib.iitta.gov.ua/731670> [in Ukrainian].

5. Taranchenko, O., & Fedorenko, O. (2020). Novyi format osvitnoho seredovyscha: dity z porushenniamy slukhu u pochatkovii shkoli: navchalno-metodychnyi posibnyk [A new format of the educational environment: children

with hearing impairments in primary school: educational and methodological guide]. Kyiv. <https://lib.iitta.gov.ua/730669/> [in Ukrainian].

6. Lytovchenko, S., Zhuk, V., & Lytvynova, V. (2019). Novyi format osvithnoho seredovyshcha: dity z porushenniamy slukhu u doshkilli [A new format of the educational environment: children with hearing impairments in preschool]: navch.-metod. posib. Kyiv: FOP Symonenko O.I. <https://lib.iitta.gov.ua/729747/> [in Ukrainian].

7. Kolupaieva, A., & Taranchenko, O. (2019). Navchannia ditei z osoblyvymy osvithnymy potrebamy v inkluzyivnomu seredovyshchi : navchalno-metodychnyi posibnyk [Education of children with special educational needs in an inclusive environment: educational and methodological manual]. Kharkiv : Vydavnytstvo «Ranok». <https://lib.iitta.gov.ua/719075/>. [in Ukrainian].

8. Lytovchenko, S., Taranchenko, O., Zhuk, V., Shevchenko, V., Lytvynova, V., & Fedorenko, O. (2021). Suchasnyi kurykulum v osviti ditei z porushenniamy slukhu : metodychni rekomendatsii [Modern curriculum in the education of children with hearing impairment: methodical recommendations]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731776> [in Ukrainian].

9. Deppeler, J., Loreman, T., & Smith, R. (2015). Teaching and learning for all. In J. Deppeler, T. Loreman, R. Smith, and L. Florian. (Eds.), Inclusive pedagogy across the curriculum. International perspectives on inclusive education. London: Emerald Group Publishing. Find this resource, Vol. 7, 1-10.

10. Nova ukrainska shkola [New Ukrainian school]. Kontseptsiia, 2016 r. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].

11. Pro osvitu [About education]. Zakon Ukrainy vid 2017 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2017, №38-39, st.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

12. Pro doshkilnu osvitu [About preschool education]. Zakon Ukrainy vid 2001 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2001, №49, st.259. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> [in Ukrainian].

13. Pro povnu zahalnu seredniu osvitu [About complete general secondary education]. Zakon Ukrainy vid 2020 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2020, №31, st.226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> [in Ukrainian].

14. Polozhennia pro tsestr profesiinoho rozvytku pedahohichnykh pratsivnykiv [Regulations on the Center for Professional Development of Pedagogical Workers]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 lypnia 2020 r. № 672. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

15. Profesiinyi standart za profesiiamy «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel pochatkovoiv osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)» [Professional standard for the professions «Teacher of primary classes of a general secondary education institution», «Teacher of a general secondary education institution», «Primary education teacher (with junior specialist diploma)»]. Nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy vid 23.12.2020 r. № 2736. URL: <https://cprppkyiv.kyivcity.gov.ua/profstandarts/> [in Ukrainian].